QUESTION –BANK

CLASS-VI **SUB-SANSKRIT**

पठित-अवबोधनम्

(अ) निम्नलिखितं गद्यांशं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि यच्छत-

गुञ्जनसक्सेना ड़ी . ए . वी इति संस्थाया : हंसराज महाविद्यालयस्य छात्रा आसीत्। मातृभूमे : सेवार्थं सा भारतीय- वायुसेनां प्रविशत्। सा प्रथमा भारतीया महिला विमानचालिका आसीत्। सा वीराङ्गना राज्ञी लक्ष्मीवाई इव साहसी आसीत्। सा युद्धक्षेत्रे निर्भयं विमानम् अचालयत्। सा सैनिकेभ्य : आवश्यक वस्तुनां वितरणम् अकरोत्। सा रुग्णान् आहतान् च सैनिकान् अरक्षत्। एषा वीरबालिका कर्त्तव्यपालनस्य उच्चादर्शा : अभवत्। वयं सर्वा एतां वीरबालिकां सदैव स्मरिष्यािम :। धन्या एषा वीरबालिका।

(क) एकपदेन उत्तरत- (½×2=1)

(i) का प्रथमा भारतीया महिला विमानचालिका आसीत् ?

(ii) मातृभूमे : सेवार्थं सा कुत्र प्राविशत् ?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत- (1×2=2)

(i) सा कस्या : इव साहसी आसीत् ?

(ii) सा कान् अरक्षत् ?

(ग) निर्देशानुसारम् उत्तरत- (½×4=2)

(I) एताम् इति पदे क : मूलशब्द : ?

(i) युष्मद् (ii) अस्मद् (iii) एतत् (iv) तत्

(II) अकरोत् इति पदे क : मूलधातु : ?

(i) आस् (ii) स्था (iii) गम् (iv) कृ

(III) आसीत् इति पदे क : लकार : ?

(i) लङ् (ii) लोट् (iii) लृट् (iv) लट्

(IV) सा रुग्णान् च सैनिकान् अरक्षत्। अत्र रेखाङ्कित पदयो : विशेष्य पदं किम् ?

(i) रुग्णान् (ii) आहतान् (iii) सैनिकान् (iv) अरक्षत्

(आ) निम्नलिखितं गद्यांशं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि यच्छत-

अस्माकं भारतमाता वीराणां जननी अस्ति। अनेके वीरबालिका : वीरबालका :च भारतभूमौ उत्पन्ना : अभवन्। गुञ्जनसक्सैना अपि एतादृशी एका वीरबालिका उत्पन्ना अभवत्। मातृभूमे : सेवायै सा स्वजीवनस्य चिन्तां न अकरोत्। सा ड़ी . ए . वी. इति संस्थाया : हंसराज-महाविद्यालयस्य छात्रा आसीत्। मातृभूमे : सेवार्थं सा भारतीया-वायुसेनां प्राविशत्। सा प्रथमा भारतीया महिला विमान-चालिका आसीत्।

(क) एकपदेन उत्तरत- (½×2=1)

(i) का स्वजीवनस्य चिन्तां न अकरोत् ?

(ii) भारतमाता केषां जननी अस्ति ?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत- (1×2=2)

(i) गुञ्जनसक्सैना कस्य छात्रा आसीत् ?

(ii) सा मातृभूमे : सेवार्थं किम् अकरोत् ?

(ग) निर्देशानुसारम् उत्तरत- (½×4=2)

(I) सेवायै पदस्य किम् समानार्थक-पदम् अत्र प्रयुक्तम् ?

(i) सेवाया ः (ii) सेवार्थं (iii) उत्पन्ना (iv) एतादृशी

(II) अकरोत् इति क्रियापदं कस्मिन् लकारे अस्ति ?

(i) लृट् लकारे (ii) लट् लकारे (iii) लङ् लकारे (iv) लोट् लकारे

(III) अभवत्- क्रियापदस्य मूलधातु ः क ः ?

(i) अभ् (ii) भव् (iii) भवत (iv) भू

(IV) वीरबालिका पदस्य किम् विशेषणम् अत्र प्रयुक्तम् ?

(i) एका (ii) अनेके (iii) उत्पन्ना (iv) महिला

(इ) एष ः विद्यालय ः अस्ति। एष ः मम विद्यालय ः अस्ति। मम विद्यालय ः सुन्दर ः अस्ति। मम विद्यालय ः विशाल ः अपि अस्ति। अहं प्रतिदिनं विद्यालयं गच्छामि। अहं विद्यालये प्रतिदिनं पाठं पठामि। अहं विद्यालये प्रतिदिनं लेखम् अपि लिखामि। विद्यालये मम अनेकानि मित्राणि सन्ति। अहं मित्रै ः सह क्रीडामि।

(क) एकपदेन उत्तरत- (½×2=1)

(i) अहं प्रतिदिनं कुत्र गच्छामि ?

(ii) अहं कै ः सह क्रीडामि ?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत- (1×2=2)

(i) मम विद्यालय ः कीदृश ः अस्ति ?

(ii) अहं विद्यालये किं किं करोमि ?

(ग) निर्देशानुसारम् उत्तरत- (½×4=2)

(I) मित्रै ः पदं कस्मिन् लिङ्गे अस्ति ?

(i) पुंल्लिङ्गे (ii) स्त्रीलिङ्गे (iii) नपुंसकलिङ्गे (iv) किमपि न

(II) क्रीडामि इति क्रियापदं कस्मिन् लकारे अस्ति ?

(i) लृट् लकारे (ii) लट् लकारे (iii) लङ् लकारे (iv) लोट् लकारे

(III) अस्ति- क्रियापदस्य मूलधातु ः क ः ?

(i) अस् (ii) कृ (iii) गम् (iv) भू

(IV) मित्राणि पदस्य किम् विशेषणम् अत्र प्रयुक्तम् ?

(i) मम (ii) अनेके (iii) अनेकानि (iv) विद्यालये

(ई) अस्माकं विद्यालये अनेकानि चित्राणि सन्ति। चित्राणि सुन्दराणि सन्ति। वयं मिलित्वा सुन्दराणि चित्राणि पश्याम ः। वयं मिलित्वा गीतानि अपि गायाम ः। वयं मिलित्वा क्रीडाङ्गणे क्रीडाम ः धावाम ः च। अस्मााकम् अध्यापका ः अध्यापिका ः च स्नेहेन पाठयन्ति। वयम् अपि स्नेहेन पठाम ः। यदा अवकाश ः भवति वयं मिलित्वा एव गृहम् आगच्छाम ः। वयं मिलित्वा एव गृहकार्यं कुर्म ः क्रीडाम ः च।

(क) एकपदेन उत्तरत- (½×2=1)

(i) कानि सुन्दराणि सन्ति ?

(ii) वयं मिलित्वा कानि गायाम ः ?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत- (1×2=2)

(i) के अस्मान् स्नेहेन पाठयन्ति ?

(ii) वयं मिलित्वा किं किं कुर्म ः ?

(ग) निर्देशानुसारम् उत्तरत- (½×4=2)

(I) गीतानि पदं कस्मिन् लिङ्गे अस्ति ?

(i) पुंल्लिङ्गे (ii) स्त्रीलिङ्गे (iii) नपुंसकलिङ्गे (iv) किमपि न

(II) आगच्छति क्रीयापदे क : उपसर्ग : प्रयुक्त : ?

(i) अ (ii) आ (iii) आग (iv) आगम्

(III) पश्याम :- क्रियापदस्य मूलधातु : क : ?

(i) अस् (ii) कृ (iii) गम् (iv) दृश्

(IV) चित्राणि पदस्य किम् विशेषणम् अत्र प्रयुक्तम् ?

(i) सुन्दराणि (ii) अनेके (iii) अनेका : (iv) विद्यालये

(उ) एष : काक : । एष : कच्छप : । एष : मूषक : । एष : हरिण : । एतानि चत्वारि मित्राणि सन्ति । एतानि प्रियमित्राणि सन्ति । एतानि प्रियमित्राणि एकस्मिन् वने मिलित्वा वसन्ति । एकदा हरिण : दूरम् गच्छति । सायङ्काल : भवति परन्तु स : न आगच्छति । मूषक : काक : कच्छप : च प्रतीक्षां कुर्वन्ति । ते परस्परं वार्तालापं कुर्वन्ति ।

(क) एकपदेन उत्तरत- (½×2=1)

(I) चत्वारि मित्राणि कुत्र वसन्ति ?

(II) क : दूरम् गच्छति ?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत- (1×2=2)

(I) हरिण : कदा अपि न आगच्छति ?

(II) के परस्परं वार्तालापं कुर्वन्ति ?

(ग) निर्देशानुसारम् उत्तरत- (½×4=2)

(I) एष : पदं कस्मिन् लिङ्गे अस्ति ?

(i) पुंल्लिङ्गे (ii) स्त्रीलिङ्गे (iii) नपुंसकलिङ्गे (iv) किमपि न

(II) आगच्छति क्रीयापदे क : उपसर्ग : प्रयुक्त : ?

(i) अ (ii) आ (iii) आग (iv) आगम्

(III) कुर्वन्ति- क्रियापदस्य मूलधातु : क : ?

(i) अस् (ii) कृ (iii) गम् (iv) दृश्

(IV) प्रतीक्षां पदे पूर्वपदं किम् ?

(i) प्र (ii) प्रति (iii) प्रत् (iv) प्रती

(ऊ) एकस्मिन् वने काक : कच्छप : हरिण : मूषक : च चत्वारि मित्राणि मिलित्वा वसन्ति स्म । एकदा हरिण : दूरं गत्वा न आगच्छति । तम् एक : व्याध : जालेन अबद्धत् । हरिणस्य मित्राणि तस्य प्रतीक्षाम् अकुर्वन् । काक : मूषकं हरिणस्य समीपम् अनयत् । मूषक : जालम् अकृन्तत् । हरिण : मुक्त : अभवत् । सर्वे प्रसन्ना : भूत्वा सुखेन अवसन् ।

(क) एकपदेन उत्तरत- (½×2=1)

(i) के मिलित्वा वने वसन्ति ?

(ii) क : मुक्त : अभवत् ?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत- (1×2=2)

(i) काक : कम् हरिणस्य समीपम् अनयत् ?

(ii) के प्रसन्ना : भूत्वा सुखेन अवसन् ?

(ग) निर्देशानुसारम् उत्तरत-(½×4=2)

(I) अभवत् इति क्रियाया : किं कर्तृपदम् ?

(i) मुक्त :　　(ii) हरिण :　　(iii) मूषक :　　(iv) किमपि न

(II) एकदा हरिण : दूरं गत्वा न आगच्छति। अत्र अव्ययपदं किम् अस्ति ?

(i) एकदा　　(ii) गत्वा　　(iii) हरिण :　　(iv) दूरम्

(III) अवसन्- क्रियापदस्य मूलधातु : क : ?

(i) अव्　　(ii) सन्　　(iii) गम्　　(iv) वस्

(IV) एक : व्याध : अनयो : पदयो : किम् विशेष्यपदम् ?

(i) व्याध :　　(ii) सर्वे　　(iii) एक :　　(iv) किमपि न

२- अधोलिखितं पद्यांशं पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत-

(अ) सत्यं वदन्ति मधुरं च सदा वदन्ति,
ये अप्रियं किमपि नासत्यं वदन्ति।
ते सज्जना : सहृदया : च परोपकारिण :,
श्रेष्ठा : जना : परहिताय सुखम् त्यजन्ति।।

(क) एकपदेन उत्तरत- (½×2=1)

(i) सज्जना : कथम् वदन्ति ?

(ii) के असत्यं न वदन्ति ?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत-(1×2=2)

(i)के परहिताय सुखम् त्यजन्ति ?

(ii) सज्जना : कीदृशा : भवन्ति ?

(ग) निर्देशानुसारम् उत्तरत-(½×4=2)

(I) सत्यं पदस्य किम् विलोमपदं किम् ?

(i) मधुरं　　(ii) नासत्यं　　(iii) अप्रियं　　(iv) असत्यं

(II) परहिताय पदे का विभक्ति : ?

(i) प्रथमा　　(ii) तृतीया　　(iii) चतुर्थी　　(iv) षष्ठी

(III) त्यजन्ति- क्रियापदस्य मूलधातु : क : ?

(i) त्यज्　　(ii)त्यक्　　(iii) जन्　　(iv) वस्

(IV) श्रेष्ठा : जना : अनयो : पदयो : किम् विशेषणपदम् ?

(i) श्रेष्ठा :　　(ii) जना :　　(iii) सुखम्　　(iv) किमपि न

(आ) उद्यमेन हि सिध्यन्ति कार्याणि न मनोरथै :।
नहि सुप्तस्य सिंहस्य प्रविशन्ति मुखे मृगा :।।

(क) एकपदेन उत्तरत- (½×2=1)

(i) कार्याणि केन सिध्यन्ति ?

(ii) कै : कार्याणि न सिध्यन्ति ?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत- (2×1=2)

(i) कस्य मुखे मृगा : नहि प्रविशन्ति ?

(ग) निर्देशानुसारम् उत्तरत- (½×4=2)

(I) उद्यमेन इति पदस्य किम् पर्यायपदं भवति ?

(i) आलस्येन　　(ii) परिश्रमेण　　(iii) मनोरथै :　　(iv) मृगा :

(II) सिंहस्य पदे का विभक्ति : ?

(i) प्रथमा (ii) तृतीया (iii) चतुर्थी (iv) षष्ठी

(III) प्रविशन्ति- क्रियापदे क : उपसर्ग : ?

(i) प्र (ii) परि (iii) परा (iv) प्रति

(IV) सुप्तस्य सिंहस्य अनयो : पदयो : किम् विशेषणपदम् ?

(i) नहि (ii) सुप्तस्य (iii) मुखे (iv) सिंहस्य

(इ) अयं निज : परो वेति गणना लघुचेतसाम्।
उदारचरितानाम् तु वसुधैव कुटुम्बकम्।।

(क) एकपदेन उत्तरत- (½×2=1)

(I) केषाम् गणना अयं निज : अस्ति इति भवति ?

(II) अयं पर इति केषाम् गणना ?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत- (1×2=2)

(I)केषाम् कृते वसुधा कुटुम्बकम् भवति ?

(ग) निर्देशानुसारम् उत्तरत- (½×4=2)

(I) निज :- पदस्य किम् विलोमपदं किम् ?

(i) अयं (ii) पर : (iii) वसुधा (iv) गणना

(II) परिवार : इति अर्थे अत्र किम् पदम् प्रयुक्तम् ?

(i) कुटुम्बकम् (ii) वसुधैव (iii) निज : (iv) वेति

(III) वसुधैव पदे परपदं किम् ?

(i) वसु (ii) धैव (iii) एव (iv) व

(IV) अयं निज : अनयो : पदयो : किम् विशेषणपदम् ?

(i) निज : (ii) गणना (iii) अयं (iv) किमपि न

(ई) प्रियवाक्यप्रदानेन सर्वे तुष्यन्ति जन्तव :।
थस्मात् तदेव वक्तव्यं वचने का दरिद्रता।।

(क) एकपदेन उत्तरत- (½×2=1)

(I) के तुष्यन्ति ?

(II) किं वक्तव्यम् ?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत- (2×1=2)

(I) केन सर्वे तुष्यन्ति ?

(ग) निर्देशानुसारम् उत्तरत- (½×4=2)

(I) जन्तव : इति पदस्य का विभक्ति ?

(i) प्रथमा (ii) पंचमी (iii) द्वितीया (iv) तृतीया

(II) तुष्यन्ति – इवति पदे किं वचनम् ?

(i) एकवचनम् (ii) बहुवचनम् (iii) द्विवचनम् (iv) किमपि न

(III) अस्मिन् श्लोके किम् अव्ययपदम् अस्ति ?

(i) न (ii) एव (iii) तत् (iv) किमपि न

(IV) सर्वे जन्तव : अनयो : पदयो : किम् विशेषणपदम् ?

(i) जन्तव : (ii) सर्वे (iii) तुष्यन्ति (iv) किमपि न

(उ) चन्दनं शीतलं लोके चन्दनात् अपि चन्द्रमा :।
चन्द्रचन्दनयो : मध्ये शीतला साधुसङ्गति :।।

(क) एकपदेन उत्तरत- (½×2=1)

(I) संसारे किम् शीतलम् अस्ति ?

(II) क : चन्दनात् अपि अधिक : शीतल : भवति ?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत- (2×1=2)

(I) कै : सह मित्रता करणीया ?

(II) साधुसंगति : कयो : मध्ये शीतला भवति ?

(ग) निर्देशानुसारम् उत्तरत- (½×4=2)

(I) चन्दनात् इति पदे का विभक्ति : ?

(i) प्रथमा (ii) पंचमी (iii) द्वितीया (iv) तृतीया

(II) चन्द्रचन्दनयो : – इवति पदे किं वचनम् ?

(i) एकवचनम् (ii) बहुवचनम् (iii) द्विवचनम् (iv) किमपि न

(III) अस्मिन् श्लोके किम् अव्ययपदम् अस्ति ?

(i) शीतलं (ii) लोके (iii) अपि (iv) चन्द्रमा :

(IV) चन्दनम् इति पदे किम् लिङ्गम् ?

(i) पुल्लिङ्गम् (ii) स्त्रीलिंगम् (iii) नपुंसकलिंगम् (iv) किमपि न

3.नाट्यांशं पठित्वा उत्तराणि लिखत- (5)

(अ) अध्यापिका- छात्रा :! आगच्छत , अद्य वयं समुद्रतटं चलाम :।
(हर्षिता : छात्रा : समुद्रतटं गच्छन्ति)

सागर : – मित्राणि ! तत्र पश्यत। जले बहव : विचित्रा : जन्तव : सन्ति ।

सर्वे – आम् । वयं पश्याम :।

श्रुति : – अरे ! तत्र एक : मत्स्य : दीव्यति।

शैलेश : – आम् । स : क : मत्स्य- अस्ति ?

अध्यापिका- अयं स्वर्णिम :मत्स्य : अस्ति । अस्य वर्ण : स्वर्णसदृश : भवति। अत : स : दीव्यति।

मीनाक्षी – अयं सुन्दर : मत्स्य : अस्ति।

मोहित : – टर्र टर्र इति कस्य ध्वनि : जलात् आगच्छति ?

अध्यापिका- अयं मण्डूक : अस्ति।

सागर : – किम् मण्डूक : जले वसति ?

अध्यापिका – मण्डूक : तु जले भूमौ च उभयत्र वसति।

(क) एकपदेन उत्तरत- (½×2=1)

I. छात्रा : कुत्र गच्छन्ति ?

II. जले के वसन्ति ?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत- (1×2=2)

I. स्वर्णिम : मत्स्य : कीदृश : भवति ?

II. मण्डूक : कुत्र वसति ?

(ग) निर्देशानुसारं मञ्जूषात :उत्तराणि चित्वा लिखत – (½×4=2)

I. भवति इति पदे क : मूलधातु : ?

(i) अस् (ii)भू (iii) वस् (iv) भव

II. सुन्दर : मत्स्य : अस्ति । अत्र क्रियापदं किम् ?

(i) सुन्दर : (ii) मत्स्य : (iii) अस्ति (iv) किमपि न

III. आगच्छति क्रियापदं कस्मिन् लकारे अस्ति ?

(i) लट् लकारे (ii) लङ् लकारे (iii) लृट् लकारे (iv)लोट् लकारे

IV. स्वर्णिम : मत्स्य : अत्र विशेष्य-पदं किम् अस्ति ?

(i) स्वर्णिम : (ii) मत्स्य : (iii) दीव्यति (iv) किमपि न

(आ) अध्यापिका - कच्छप : कुलीर : च जले भूमौ च उभयत्र वसत : ।

(एक : विशालकाय : मत्स्य : जलस्य उपरि आगच्छति ।)

सागर : – अस्य मत्स्यस्य किं नाम अस्ति ?

अध्यापिका – अस्य नाम शार्क अस्ति ।

श्रुति : – अयं किं किं खादति ?

अध्यापिका – अयं लघुमत्स्यान् खादति ।

शैलेश : – अयं मानवान् अपि खादति ।

अध्यापिका – आम् ! अयम् अति बलवान् मत्स्य : भवति ।

मोहित : – समुद्रे तु बहव : जन्तव : वसन्ति।

अध्यापिका – आम् । एते जन्तव : मिलित्वा एव समुद्रे वसन्ति ।

(क) एकपदेन उत्तरत- (½x2=1)

I.क : विशालकाय : मत्स्य : अस्ति ?

II. जन्तव : मिलित्वा कुत्र वसन्ति ?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत- (1x2=2)

I. शार्क : मत्स्य : किम् किम् खादति ?

II. कौ जले भूमौ च उभयत्र वसत : ?

(ग) मञ्जूषात :उत्तराणि चित्वा लिखत – (½ x4=2)

(I) विशालकाय : मत्स्य : अनयो : पदयो :किम् विशेषणम् पदम् ?

(i) विशालकाय : (ii) मत्स्य : (iii) एक : (iv) उपरि

(II) आगच्छति अत्र क : उपसर्ग : प्रयुक्त : ?

(i) आग (ii) आगच्छ (iii) आगम् (iv) आ

(III) वसत : क्रियापदम् कस्मिन् वचने अस्ति ?

(i)एकवचने (ii) द्विवचने (iii) बहुवचने (iv) किमपि न

(IV) वसन्ति क्रियापदस्य मूलधातु : क : ?

(i) व (ii) वस् (iii) वसि (iv) सन्ति

(इ) काक : आगच्छति। कच्छप : मूषक : च तं पृच्छत :।

कच्छप : मूषक : च- मित्र ! कुत्र अस्ति अस्माकम् मित्रम् ?

काक :- मित्रे ! एक : व्याध : अस्माकम् मित्रम् स्वजालेन अबद्धत्।

कच्छप :- अधुना किम् भविष्यति ?

मूषक :- चिन्तां मा कुरु। अहम् जालम् कर्तिष्यामि।

किन्तु अहम् तत्र कथम् गमिष्यामि ?

काक :- अहम् त्वाम् स्वपृष्ठे नेष्यामि।

मूषक :- शीघ्रम् कुरु। अस्माकम् मित्रम् कुत्र अस्ति ?

काक :- मित्र ! पश्य।

हरिण :- त्राहि माम् !

मूषक :- मित्र ! तिष्ठ । आवाम् आगच्छाव :।

हरिण :- मित्र शीघ्रम् कुरु, व्याध : आगमिष्यति।

मूषक : जालं कृन्तति। हरिण : मुक्त : भवति।

(क) एकपदेन उत्तरत- (½x2=1)

I.क : हरिणम् अबद्धत् ?

II. क : जालम् अकृन्तत् ?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत- (1x2=2)

I. क : मूषकं स्वपृष्ठे नयति ?

II. क : मुक्त : भवति ?

(ग) मञ्जूषात :उत्तराणि चित्वा लिखत – (½ x4=2)

(I) एक : व्याध : अनयो : पदयो :किम् विशेषणम् पदम् ?

(i) मित्रम् (ii) व्याध : (iii) एक : (iv) अस्माकम्

(II) आगच्छाव : अत्र क : उपसर्ग : प्रयुक्त : ?

(i) आग (ii) आगच्छ (iii) आगम् (iv) आ

(III) गमिष्यामि क्रियापदम् कस्मिन् लकारे अस्ति ?

(i) लट्लकारे (ii) लङ् लकारे (iii) लृट् लकारे (iv) किमपि न

(IV) भविष्यति क्रियापदस्य मूलधातु : क : ?

(i) भव (ii) वस् (iii) भू (iv) कृ

४-उचितपदै : अन्वयं पूरयत।

(अ) चन्दनं शीतलं लोके चन्दनात् अपि चन्द्रमा :।

चन्द्रचन्दनयो : मध्ये शीतला साधुसङ्गति :।।

अन्वय :- लोके (i) ——————— शीतलं (भवति)। (ii) —————— अपि चन्द्रमा : (शीतलं भवति)।

(iii) ——————— मध्ये साधुसङ्गति : (iv)———————(भवति)।

(आ) उद्यमेन हि सिध्यन्ति कार्याणि न मनोरथै :।

नहि सुप्तस्य सिंहस्य प्रविशन्ति मुखे मृगा :।।

अन्वय :- कार्याणि (i) ————– हि सिध्यन्ति (ii) ——– न। सुप्तस्य (iii) ——— मुखे (iv) ———
नहि प्रविशन्ति।

(इ) प्रियवाक्यप्रदानेन सर्वे तुष्यन्ति जन्तव :।

थस्मात् तदेव वक्तव्यं वचने का दरिद्रता।।

अन्वय :- सर्वे (i) ———- प्रियवाक्यप्रदानेन (ii) ——-। तस्मात (iii) —- एव वक्तव्यम् (iv) ———- का दरिद्रता (वा भवति)।

(ई) अयं निज : परो वेति गणना लघुचेतसाम्।

उदारचरितानाम् तु वसुधैव कुटुम्बकम्।।

अन्वय :- अयं निज : (i) —— वा (ii) ——– लघुचेतसाम् गणना। (iii) ——— —तु वसुधा (iv) —— कुटुम्बकम् (भवति)।

(उ) सत्यं वदन्ति मधुरं च सदा वदन्ति,

ये अप्रियं किमपि नासत्यं वदन्ति।

ते सज्जना : सहृदया : च परोपकारिण :,

श्रेष्ठा : जना : परहिताय सुखम् त्यजन्ति।।

अन्वय :- ये सदा (i) ——– वदन्ति,मधुरं च वदन्ति, किमपि अप्रियम् (ii) ———- च न वदन्ति। ते सज्जना : (iii) ——– परोपकारिण : च (सन्ति)। श्रेष्ठा : जना : (iv) ——— सुखम् त्यजन्ति।

५- मञ्जूषात : पदानि चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत-

(अ) उद्यमेन हि सिध्यन्ति कार्याणि न मनोरथै :।

नहि सुप्तस्य सिंहस्य प्रविशन्ति मुखे मृगा :।।

भावार्थ :- सर्वाणि (i) ———- परिश्रमेण एव सफलानि भवन्ति। केवलम् (ii) ——– न। पशून् प्रातुं (iii) ——– अपि प्रयासं कुर्वन्ति। (iv) ———– सिंहस्य मुखे पशव : स्वयमेव प्रवेशं न कुर्वन्ति।

मञ्जूषा- (सिंहा :, कार्याणि , सुप्तस्य , इच्छया)

(आ) अयं निज : परो वेति गणना लघुचेतसाम्।

उदारचरितानाम् तु वसुधैव कुटुम्बकम्।।

भावार्थ :- अयं जन : मदीय : अस्ति अथवा (i) ——– अस्ति , ये जना : एवं चिन्तयन्ति तेषां हृदयं (ii) ——– भवति। येषां हृदयं विशाालं भवति तेभ्य : (iii) —— पृथिवी (iv) —— इव भवति।

मञ्जूषा- (सम्पूर्णा , परकीय : , लघु, परिवार :)

(इ) प्रियवाक्यप्रदानेन सर्वे तुष्यन्ति जन्तव :।

तस्मात् तदेव वक्तव्यं वचने का दरिद्रता।।

भावार्थ :- यदि वयं (i)——– सह मधुरं वदिष्याम : तदा सर्वे जना : (ii) ——- भविष्यन्ति। अत : (iii) ———- भाषणम् एव कर्त्तव्यम्। मधुरभाषणे (iv) —— न करणीय :।

मञ्जूषा- (संकोच :, मधुरं, सर्वै :, प्रसन्ना :)

(ई) सत्यं वदन्ति मधुरं च सदा वदन्ति,

ये अप्रियं किमपि नासत्यं वदन्ति।

ते सज्जना : सहृदया : च परोपकारिण :,

श्रेष्ठा : जना : परहिताय सुखम् त्यजन्ति।।

भावार्थ :- ये जना : सदा सत्यं (i) —— च वदन्ति, कदापि किमपि (ii) ——– असत्यं च न वदन्ति , ते जना : सज्जना : भवन्ति। ते सरलहृदया : (iii) ——– च भवन्ति। सदा अन्येषाम् जनानाम् (iv) ——— वसन्ति। श्रेष्ठा : जना : अन्येषां सुखाय स्वसुखं त्यजन्ति।

मञ्जूषा- (अप्रियम्, मधुरं , परोपकारिण :, परोपकाराय)

(उ) चन्दनं शीतलं लोके चन्दनात् अपि चन्द्रमा :।

चन्द्रचन्दनयो : मध्ये शीतला साधुसङ्गति :।।

भावार्थ :- संसारे चन्दनम् (i) ——- भवति। चन्द्र : चन्दनात् अपि अधिक : शीतल : भवति। परन्तु चन्द्रस्य (ii) ——— च मध्ये (iii) —————- मित्रता अधिका शीतला भवति। अत : सज्जनै : सह (iv) ——- करणीया।

मञ्जूषा-(सज्जनानाम् , मित्रता, शीतलम् , चन्दनस्य)

६- घटनाक्रमानुसारेणवाक्यानि पुन : लिखत-

(अ) (क) सा वीराङ्गना राज्ञी लक्ष्मीवाई इव साहसी आसीत्।
(ख) धन्या एषा वीरबालिका।
(ग) गुञ्जनसक्सेना एका वीरबालिका आसीत्।
(घ) सा प्रथमा भारतीया महिला विमान-चालिका आसीत्।
(ङ) अस्माकं भारतमाता वीराणाम् जननी अस्ति।

(आ) (क) एकदा हरिण : दूरं गच्छति।
(ख) ते परस्परं वार्तालापं कुर्वन्ति।
(ग) सायंकाल : भवति परन्तु स : न आगच्छति।
(घ) मूषक : काक : कच्छप : च प्रतीक्षां कुर्वन्ति।
(ङ) एतानि प्रियमित्राणि एकस्मिन् वने मिलित्वा वसन्ति।

(इ) (क) छात्रा : जले विचित्रान् जन्तून् पश्यन्ति।
(ख) हर्षिता : छात्रा : समुद्रतटं गच्छन्ति।
(ग) एक :विशालकाय : शार्क : मत्स्य : जलस्य उपरि आगच्छति।
(घ) जन्तव : मिलित्वा एव समुद्रे वसन्ति।
(ङ) स्वर्णिम : मत्स्य : दीव्यति।

7. रेखांकितपदानां कृते मञ्जूषात : प्रश्नपदानि चित्वा प्रश्ननिर्माणं कुरुत – (1×5=5)

(अ) (क) मूषक : जालम् अकृन्तत्। (कस्य , कस्मात् , क :)
(ख) जन्तव : प्रियवाक्येन तुष्यन्ति। (केन , कान् , कस्य)
(ग) अस्य नाम शार्क : अस्ति। (क :, कस्य, किम्)
(घ) तेभ्य : सम्पूर्णा पृथिवी परिवार : इव भवति । (का : ,के , केभ्य :)
(ङ) जना : प्रसन्ना : भविष्यन्ति । (क : , के , किम्)

(आ) (क) चन्द्रमा : चन्दनात् अपि अधिक : शीतल : भवति।
(ख) सा हंसराजमहाविद्यालयस्य छात्रा आसीत्।
(ग) हर्षिता : छात्रा : समुद्रतटं गच्छन्ति।
(घ) व्याध : हरिणम् जालेन अबध्नत्।
(ङ) सर्वे प्रसन्ना : अभवन्।

(इ) (क) चित्राणि सुन्दराणि सन्ति।
(ख) व्याध : हरिणम् अबध्नत्।
(ग) मृगा : सिंहस्य मुखे न प्रविशन्ति।
(घ) शार्क : विशालकाय : मत्स्य : अस्ति।
(ङ) सा रुग्णान् सैनिकान् अरक्षत्।

8. शब्दै : सह अर्थानाम् उचितमेलनं कुरुत – (1×5=5)

(अ)	(क)	(ख)
	जन्तु :	सागर :
	समुद्र :	परश्रम :
	मत्स्य :	मनुष्य :

	मानव :	मीन :
	उद्यम :	जीव :
(आ)	(क)	(ख)
	पुर : पुर :	युद्धे
	प्रयच्छ	पृथ्वी
	झय :	देहि
	भूमि :	अग्रे-अग्रे
	रणे	विजय :
(इ)	(क)	(ख)
	सज्जना :	मृगा :
	उद्यमेन	विपदे
	पशव :	परिवार :
	कुटुम्बकम्	परिश्रमेण
	संकटे	सत्पुरुषा :

अपठित- अवबोधनम्

(अ) निम्नलिखितं गद्यांशं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि यच्छत।

एकदा एक : काक : पिपासीत : आसीत्। स : जलपानाय इत : तत : अभ्रमत् परन्तु स : कुत्रापि जलम् न अपश्यत् अन्ते स : उद्याने एकम् घटम् अपश्यत्। स : घटस्य समीपे अगच्छत्।तदा स : घटस्य मुखे उपाविशत् अपश्यत् च घटे तु स्वल्पमेव जलम् आसीत्। स : जलपानाय वारं वारं प्रयत्नम् अकरोत्। स : एकम् उपायम् अचिन्तयत्। स : पाषाणखण्डानि घटे अक्षिपत्। जलम् उपरि आगच्छत्। स :जलं पीत्वा प्रसन्न : अभवत्।

प्रश्न-1 एकपदेन उत्तरत- (½×2=1)

(क) पिपासीत : क : आसीत् ?

(ख) काक : कस्य मुखे उपाविशत् ?

प्रश्न-2 पूर्णवाक्येन उत्तरत- (1×2=2)

(क) काक : किम् अक्षिपत् ?

(ख) पिपासीत : काक : कदा प्रसन्न : अभवत् ?

प्रश्न-3 यथानिर्देशमुत्तरत- (½×4=2)

(क) पिपासीत : काक : अनयो : पदयो : विशेषणम् किम् ?

(i) पिपासीत : (ii) काक : (iii) एकदा (iv) अभवत्

(ख) उपाविशत् पदे क : उपसर्ग : ?

(i) उ (ii) उप (iii) उपा (iv) उपावि

(ग) बहुवारम् इति पदस्य क : पर्याय : ?

(i) स्वल्पम् (ii) प्रसन्न : (iii) वारं वारम् (iv) इत : तत :

(घ) अभ्रमत् क्रियापदं कस्मिन् लकारे अस्ति ?

(i) लट् (ii) लङ् (iii) लृट् (iv) लोट्

(आ) अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत-

भारतं पर्वानाम् देश : अस्ति। विजयदशमी अपि एकम् प्रमुखं पर्व अस्ति। एष : महोत्सव : आश्विनमासे आगच्छति। क्षत्रिया : अस्मिन् अवसरे अस्त्राणाम् शस्त्राणाम् च पूजाम् कुर्वन्ति। अस्मिन् एव दिवसे श्रीराम : दुष्टम् रावणम् हत्वा सीताया : रक्षाम् अकरोत्। एतत् पर्व असत्यस्य उपरि सत्यस्य विजयस्य प्रतीकम् अस्ति।

प्रश्न-१ एकपदेन उत्तरत- (½×2=1)

(क) भारतस्य प्रमुखपर्वस्य नाम लिखत।

(ख) अस्त्राणाम् शस्त्राणाम् च पूजां के कुर्वन्ति ?

प्रश्न-2 पूर्णवाक्येन उत्तरत- (1×2=2)

(क) अस्मिन् दिवसे श्रीराम : किम् अकरोत् ?

(ख) विजयदशमी कस्य प्रतीकम् अस्ति ?

प्रश्न-3 यथानिर्देशमुत्तरत- (½×4=2)

(क) शिष्टम् इति पदस्य क : विलोम : पदम् अत्र प्रयुक्तम् ?

(i)रावणम् (ii) दुष्टम् (iii) क्षत्रिया : (iv) रक्षाम्

(ख) पर्व इति पदस्य किम् विशेषणम् ?

(i) एकम् (ii) प्रमुखम् (iii) अपि (iv) अस्ति

(ग) सीताया : पदे का विभक्ति : ?

(i) प्रथमा (ii) तृतीया (iii) पञ्चमी (iv) षष्ठी

(घ) आगच्छति क्रियापदं कस्मिन् लकारे अस्ति ?

(i) लट् (ii) लङ् (iii) लृट् (iv) लोट्

(इ) अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत-

अस्मिन् संसारे अनेकानि दु :खानि सन्ति। संसारे तु दु :खानाम् मूलकारणम् अज्ञानम् एव अस्ति। यदि समाजे शिक्षाया : अभाव : भवति तर्हि तु समाजे अनेके विकारा : उत्पन्ना : भवन्ति। भारते अन्धविश्वासानाम् कारणम् अपि अशिक्षा एव अस्ति। शिक्षिते समाजे एव योग्या : नागरिका : समृद्धा : भवन्ति। अस्माभि : अपि शिक्षाया : दानेन अशिक्षितस्य वर्गस्य सहायता कर्त्तव्या।

प्रश्न-1 एकपदेन उत्तरत- (½×2=1)

(क) अज्ञानम् केषाम् कारणम् भवति ?

(ख) दु :खानि कुत्र सन्ति ?

प्रश्न-2 पूर्णवाक्येन उत्तरत- (1×2=2)

(क) कदा समाजे विकारा उत्पन्ना : भवन्ति ?

(ख) अस्माभि : किम् कर्त्तव्या ?

प्रश्न-3 यथानिर्देशमुत्तरत- (½×4=2)

(क) अशिक्षा इति पदस्य किम् विलोम पदम् ?

(i) समाजे (ii) सहायता (iii) विकारा : (iv) शिक्षा

(ख) नागरिका : इति पदस्य किम् विशेषणम् ?

(i) योग्या : (ii) समृद्धा : (iii) समाजे (iv) शिक्षिता

(ग) दानेन पदे का विभक्ति : ?

(i) प्रथमा (ii) तृतीया (iii) पञ्चमी (iv) षष्ठी

(घ) भवन्ति क्रियापदं कस्मिन् लकारे अस्ति ?

(i) लट् (ii) लङ् (iii) लृट् (iv) लोट्

(उ) अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत-

रामायणम् अस्माकं पवित्रं ग्रन्थं अस्ति। अस्मिन् ग्रन्थे श्रीरामस्य कथा वर्णिता। भारतदेशे अस्य महान् आदरो वर्तते। सर्वे जना : एतं ग्रन्थं पठन्ति। अस्य रचयिता महर्षि : वाल्मीकि : आसीत्। वाल्मीकि : आदिकवि : मन्यते। एतत् काव्यम् आदिकाव्यं मन्यते।

प्रश्न-1 एकपदेन उत्तरत- (½×2=1)

(क) अस्माकं पवित्रं ग्रन्थं किम् अस्ति ?

(ख) रामायणे कस्य कथा वर्णिता ?

प्रश्न-2 पूर्णवाक्येन उत्तरत- (1×2=2)

(क) के रामायणम् पठन्ति ?

(ख) रामायणस्य रचयीतिा क : आसीत् ?

प्रश्न-3 यथानिर्देशमुत्तरत- (½×4=2)

(क) अनादर : इति पदस्य किम् विलोम पदम् ?

(i) वर्तते (ii) आदर : (iii) महान् (iv) काव्यम्

(ख) ग्रन्थे इति पदस्य किम् विशेषणम् ?

(i) श्रीरामस्य (ii) अस्मिन् (iii) वर्णिता (iv) पवित्रं

(ग) पठन्ति – इति क्रियापदस्य किं कर्तृपदम् अत्र प्रयुक्तम् ?

(i) ग्रन्थम् (ii) एतम् (iii) जना : (iv) सर्वे

(घ) आसीत् क्रियापदं कस्मिन् लकारे अस्ति ?

(i) लट् (ii) लङ् (iii) लृट् (iv) लोट्

(उ) अधोलिखितं गद्याशं पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत-

पुष्पाणि अतीव मनोहराणि भवन्ति। अस्माकं राष्ट्रीय पुष्पं कमलं तु अनुपमम् अस्ति। अस्य उत्पत्ति : पङ्कात् भवति। अत : अस्य नाम पङ्कजम् अपि प्रसिद्धम् जातम्। इदम् सर्वेषाम् मनांसि आल्हादयति। सर्वेभ्य : च रोचते। कमलं निज सौन्दर्येण सुगन्धिना च वैशिष्ट्यं प्राप्नोति। तस्योपरि भ्रमरा : गुञ्जन्ति। पङ्के प्रभवति कमलं , पङ्कात् कदापि न लिप्तं न भवति। कमलस्य पत्रे स्थिता : जलविन्दव : मुक्ता : इव विभान्ति।

प्रश्न-1 एकपदेन उत्तरत- (½×2=1)

(क) अस्माकं राष्ट्रीय पुष्पं किम् अस्ति ?

(ख) कमलस्य उत्पत्ति : कस्मात् भवति ?

प्रश्न-2 पूर्णवाक्येन उत्तरत- (1×2=2)

(क) कमलस्य पत्रे स्थिता : जलविन्दव : कीदृशा : दृश्यन्ते ?

(ख) कमलस्योपरि के गुञ्जन्ति ?

प्रश्न-3 यथानिर्देशमुत्तरत- (½×4=2)

(क) कमलम् इति पदस्य किम् पयार्य पदम् ?

(i) वैशिष्ट्यम् (ii) अनुपमम् (iii) पुष्पम् (iv) पङ्कजम्

(ख) कमलानाम् इति पदस्य किम् विशेषणम् ?

(i) सर्वेषाम् (ii) विकसितानाम् (iii) अनुपमम् (iv) निजसौन्दर्येण

(ग) गुञ्जन्ति – इति क्रियापदस्य किं कर्तृपदम् अत्र प्रयुक्तम् ?

(i) जलविन्दव : (ii) मुक्ता : (iii) नरा : (iv) भ्रमरा :

(घ) अस्य उत्पत्ति : पङ्कात् भवति। अस्मिन् वाक्ये सर्वनामपदं किम् अस्ति ?

(i) अस्य (ii) उत्पत्ति : (iii) पङ्कात् (iv) भवति

अनुप्रयुक्तव्याकरणम्

10. सन्धिं सन्धिच्छेदं वा कृत्वा लिखत – (½×6=3)

(अ) (क) चिकित्सा + आलय : = ————————

(ख) गुरु + ————— = गुरूपदेश :

(ग) ————- + ऊर्ध्वम् = भूर्ध्वम्

(घ) कवि + ————— = कवीन्द्र :

(ङ) ————-+ इष्ट := अभीष्ट :

(च) लघु + ऊर्मि : = —————

(आ) (क) विद्या + आलय : = ————————

(ख) भानु + ————— = भानूदय :

(ग) ————- + ऊर्मि : = सिन्धूर्मि :

(घ) हरि + ईश : = ————

(ङ) ————-+ इष्ट := अभीष्ट :

(च) लघु + ऊर्जा = —————

(इ) (क) साधु + उक्ति : = ———————— (1×3=3)

(ख) रवि + ————— = रवीन्द्र :

(ग) ————- + आशय : = महाशय :

(ई) (क) मातृ + ऋणम् = ————————

(ख) कवि + ————— = कवीश :

(ग) ————- + आगार : = कृपागार :

11.उपसर्गान् संयोज्य विभज्य वा लिखत – (1×3=3)

(अ) (क) अनुभवति = ———— + ————-

(ख) निर्गच्छति = ———-+ ————

(ग) -------- + गच्छति = आगच्छति

(आ) (क) परिभ्रमति = ———— + ————-

(ख) निस्सरति = ———-+ ————

(ग) उत् + पतति = —————-

(इ) (क) अवचिनोति = ———— + ————-

(ख) ————- = उप + करोति

(ग) प्र + विशति = —

12. वर्णसंयोजनम् विभाजनम् वा कृत्वा लिखत - (4)

(अ) (क) विद्यालय := व् + इ + ——+ य् + आ + ल् + अ + ——+ अ :

(ख) म् + ऊ + ष् + अ+ क् + अ : = ————-

(ग) छत्रम् = छ् + अ + ——— + र्+ ———- + म्

(घ) प् + अ + र् + अ + न् + त् + उ= ————-

(आ) (क) निर्भयम्= न् + इ + ——+ भ् + अ + —— + अ + म्

(ख) व् + य् + आ + ध् + अ : = ————-

(ग) शीतला = श् + —— + ——— + अ + ल् + आ

(घ) ज् + अ + न् + त् + अ + व् + अ ः = ———

13.उचितसंख्यापदैः वाक्यानि पूरयत – (1×4=4)

(अ) (क) मुखे ——— नासिका अस्ति । (एकम् , एका)

(ख) सप्ताहे ——- दिनानि सन्ति। (सप्त , सप्ता ः)

(ग) पाण्डवा ः ——— आसन् । (पञ्चा ः , पञ्च)

(घ) हस्तयो ः ——— अंगुल्य ः सन्ति। (दश ,दशा ः)

(आ) (क) ——– सिंह ः गर्जति। (१)

(ख) ——– पुस्तकानि सन्ति। (१३)

(ग) ——-चटके कूजत ः। (२)

(घ) ———बालका ः क्रीडन्ति। (४)

(इ) (क) ——- माला अस्ति। (१)

(ख) ——अश्वौ धावत ः। (२)

(ग) शिवस्य —— नेत्राणि सन्ति। (३)

(घ) व्याघ्रस्य ——- पादा ः सन्ति। (४)

14.मञ्जूषात ः पदानि चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत – (1×5=5)

(अ) (क) ते ——— विद्यालयं गच्छत ः । (बालिका , बालिके , बालिका ः)

(ख) ——– गृहम् गत्वा खादाव ः। (अहम् , आवाम् , वयम्)

(ग) वृक्षे ———– शोभन्ते । (पुष्पम् , पुष्पे , पुष्पाणि)

(घ) ———– मम विद्यालय ः । (एतत् , एष ः , एषा)

(ङ) ——– फलानि मधुराणि सन्ति । (तम् , तत् , तानि)

(आ) (क) ——- पुस्तकानि सन्ति। (तत् , ते , तानि)

(ख) ——- बालकस्य नाम हरि ः अस्ति। (एतत् , एतस्य , एतस्मात्)

(ग) राम ः तेन ——- सह क्रीडति। (बालक ः , बालके , बालकेन)

(घ) तत्र अनेका ः ——– सन्ति। (लता ः , लताया ः, लतानाम्)

(ङ) तत्र मधुराणि —— सन्ति। (फलम्, फले , फलानि)

(इ) (क) छात्र ः ——– नमस्करोति। (गुरुम् , गुरवे)

(ख) अहं ——– सह गच्छामि। (तव , त्वया)

(ग) ——— विद्यालय ः गन्तुम् इच्छति। (स ः , ते)

(घ) ——- किं करोषि (त्वम् , यूयम्)

(ङ) ——- वृक्षात् पतत ः । (फले , फलानि)

15.मञ्जूषात ः उचितधातुरूपं चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत – (1×5=5)

(अ) (क) त्वं कुत्र ———— ? (गमिष्यति , गमिष्यसि , गमिष्यामि)

(ख) वयं क्रीडाक्षेत्रे ——— । (क्रीडिष्याम ः , क्रीडिष्यामि , क्रीडिष्याव ः)

(ग) महिला ः भोजनं ———-। (पचति , पचत ः , पचन्ति)

(घ) सैनिका ः देशं ———- । (रक्षति , रक्षामि , रक्षन्ति)

(ङ) राम ः अध्यापिकाम् ——— । (अवदत् , अवद ः , अवदन्)

(आ) (क) छात्रा ः ध्यानेन ———। (पठति , पठत ः , पठन्ति)

(ख) अद्य अहं पुरीं प्रति ——-। (गमिष्यामि , गमिष्याव ः , गमिष्याम ः)

(ग) शिक्षक ः माम् ——-। (अवदत् , अवदत , अवदन्)

(घ) त्वं मधुरभाषी ——–। (भवति , भवामि , भवसि)

(ङ) वयं मार्गे एकत्र ————- । (चलिष्यामि , चलिष्याव : , चलिष्याम :)

(इ) (क) सर्वे छात्रा : संस्कृतं ——— । (पठति , पठन्ति , पठसि)

(ख) राम : श्याम : च अध्यापिकाम् ———- । (अवदत् , अवदताम् , अवदन्)

(ग) शशक : शीघ्रम् ——- । (चलति , चलसि , चलन्ति)

(घ) अहं भविष्ये एका चिकित्सका ——- । (भविष्यति , भविष्यामि , भविष्यसि)

(ङ) यूयम् विद्यालयं ———— । (गच्छसि , गच्छथ , गच्छथ :)

१६- सकारणं विभक्तिं निर्णयत- (1×5=5)

(अ) (क) विवादेन अलम्।

(ख) छात्रा : अध्यापकेन सह गच्छन्ति ।

(ग) मह्यम् फलानि रोचन्ते ।

(घ) जना : उद्यानम् प्रति गच्छन्ति।

(ङ) ईश्वराय नम :।

(आ) (क) मार्गम् उभयत : वृक्षा : सन्ति।

(ख) गणेशाय नम :।

(ग) लता सीतया सह गच्छति।

(घ) बालकाय दुग्धं रोचते।

(ङ) बालक : कन्दुकेन क्रीडति।

(इ) (क) मन्दिरं परित : प्राचीरम् अस्ति।

(ख) पिता पुत्राय पुस्तकम् आनयति।

(ग) गीता कलमेन लिखति।

(घ) बालक : पाठं पठति।

(ङ) अलम् कोलाहलेन।

रचनात्मक कार्यम्

17. कस्यचित् एकस्य विषयस्य उपरि चतुर्भि : वाक्यै : अनुच्छेदं लिखत । (2×4=8)

मम परिचय : अथवा मम प्रिय : विद्यालय :

18. चित्रं दृष्ट्वा मञ्जूषाप्रत्तशब्दसहायतया चत्वारि वाक्यानि लिखत । (1×5=5)

(अ)

(क) एष : ———अस्ति।

(ख) अस्य वर्ण : ——- अस्ति ।

(ग) अस्य शरीरं —- भवति।

(घ) गज : ——- वसति ।

(ङ) स : ——- खादति।

मञ्जूषा – (वने , कृष्ण : , गज : , विशालम् , तृणम्)

(आ)

(क) एतत् ——- चित्रम् अस्ति।
(ख) एतस्य वर्ण : ——- भवति।
(ग) एष : ——— भूमौ च उभयत्र वसति।
(घ) एष : ——— खादति।
(ङ) एष : ——- इति ध्वनिं करोति।

मञ्जूषा – (हरित : ,टर्र-टर्र , मण्डूकस्य , कीटान् , जले)

(इ)

(क) एष : एक : ——- अस्ति।
(ख) एतस्य वर्ण : ——- भवति।
(ग) एष : —— इतस्तत : भ्रमति।
(घ) एतस्य प्रियं खाद्यं —— अस्ति।
(ङ) जना : भल्लूक : माध्यमेन ——— अपि कुर्वन्ति।

मञ्जूषा – (मधु , भल्लूक : , वने , जीविकोपार्जनम् , कृष्ण :)

19.संवादं पठित्वा मञ्जूषात : उचितपदं चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत – (1×5=5)

(अ) माता - त्वं किं करोषि ?

पुत्री – मात :! (i) ———- अहम्।
माता – त्वं सर्वदा (ii) ——- एव । खेलनाय तु कदापि न गच्छसि ?
पुत्री – खेलनस्य तु (iii) ———एव न अस्ति ।
माता – एतत् तु न उचितम् ।
पुत्री – अहम् अपि (iv) ——— ।
माता – तर्हि अपि न (v) ———- ?
पुत्री – अस्तु । अद्य न श्व : अवश्यम् गमिष्यामि।

मञ्जूषा- (गच्छसि , जानामि , पठामि , पठसि , समय :)

(आ) भ्राता- भगिनि ! किं भवत्या : विद्यालये विदेशिया : छात्रा : अपि ——- ?
भगिनी- आम् भ्रात : ! ——— विद्यालये विदेशियाभि : छात्राभि : अपि पठ्यते।
भ्राता- ता : कस्यां भाषायाम वार्त्तालापं ——- ?
भगिनी- ताभि : ——- एव वार्त्तालाप : क्रियते।
भ्राता- किं ता : युष्माभि : सह मैत्रीं कुर्वन्ति ?
भगिनी- आम् ! ताभि : अस्माभि : सह ———क्रियते।

मञ्जूषा- (अस्माकं , पठन्ति , संस्कृतेन , मैत्री , कुर्वन्ति)

(इ) समय ः – हे राम ! मह्यम् कन्दुकम् ———।

राम ः –अहम् तु कन्दुकेन ——- , त्वम् अन्यम् क्रीडनकम् नीत्वा क्रीड।

श्रेय ः – भो राम ! समय ः तु तव अनुज ः —— अत ः त्वम् —— कन्दुकम् यच्छ।

राम ः- आगच्छ समय ——- नय।

मञ्जूषा- (क्रीडामि , तस्मै , अस्ति , कन्दुकम् , यच्छ)

(ई) दीपक ः- हे विजय ! त्वम् कुत्र (१) ——- ?

विजय ः- अहम् तु फलानि क्रेतुम् विपणम् (२) ——-।

दीपक ः- तिष्ठ ! अहम् अपि त्वया (३) —— चलिष्यामि।

विजय ः- त्वम् किम् (४) ——- इच्छसि ?

दीपक ः- अहम् तु स्व-अनुजाय एकम् क्रीडनकम् क्रेतुम् (५) ——-।

मञ्जूषा- (गच्छामि , क्रेतुम् , सह , गच्छसि , इच्छामि)